

การพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานี
สู่ความเป็นซอฟต์แวร์
DEVELOPMENT OF MULTICULTURAL METAL HANDICRAFTS IN UBON
RATCHATHANI PROVINCE TOWARDS SOFT POWER

ศราวุธ ขันธวิชัย

Sarawut Khanthawichai

สมนึก จันทรโสภา

Somnook Chandsoda

พระสิริชัย ธรรมจาโร

PhraSirichai Dhammacharo

พระสังวาน เขมปญโญ (สายเนตร)

Phra Sangwan Kamapanyo (Sainet)

พระสมุห์กองสี ญาณธโร

Phra Sabhukha Konsri Yanatharo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ubon Ratchathani Campus

Email: withy9844@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 13 เมษายน 2568

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 เมษายน 2568

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 19 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องการพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์”นี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี 2) นหาแนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี และ 3) เสนอแนวทางส่งเสริมหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารและวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ กรรมการ และสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมโลหะรวมทั้งหมดจำนวน 36 คน

ผลการวิจัยพบว่า สำหรับซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) เป็นอำนาจสำหรับการสร้างแรงดึงดูดใจ (attraction) ให้อีกฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนใจและคล้อยตาม มากกว่าการใช้อำนาจในเชิงบังคับ (coercion) โดยมุ่งหวังที่จะให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับในสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้อำนาจ ซอฟต์พาวเวอร์ จึงเป็นการสร้างแรงดึงดูดใจให้อีกฝ่ายหนึ่งคล้อยตามทั้งในรูปของวัฒนธรรม (culture) เศรษฐกิจ (economic) อุดมคติทางการเมือง (political ideals) และนโยบายทางการเมือง (political policies) สำหรับการทำให้เหตุการณ์ในจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าหัตถกรรมกลายเป็นภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีตและเป็นเรื่องราวของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านทางกระบวนการทางจารีตประเพณี วิธีการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในที่เป็นชุมชนและหมู่บ้าน โดยมีการค้นหาแนวทางและข้อเสนอในการส่งเสริมหัตถกรรมการพัฒนางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมมาอย่างยาวนาน

คำสำคัญ: การพัฒนา, จังหวัดอุบลราชธานี, ซอฟต์พาวเวอร์

ADSTRACT

This research article, “The Development of Multicultural Metal Crafts in Ubon Ratchathani Province Towards Soft Power,” has three objectives: 1) to study multicultural metal crafts in Ubon Ratchathani Province; 2) to find ways to develop multicultural metal crafts in Ubon Ratchathani Province; and 3) to propose ways to promote multicultural metal crafts in Ubon Ratchathani Province towards soft power. This research is a documentary and qualitative research by collecting, analyzing, and synthesizing data from documents and interviews with local experts, community scholars, academics, committee members, and members of metal crafts groups, totaling 36 people.

The finding of the study: For soft power, it is the power for creating attraction (attraction) for the other person to change their mind and follow. rather than using power in a coercive manner (coercion) with the aim of getting the other party to accept something that is consistent with the desires of the person using the power Soft Power Therefore, it creates attraction for the other party to follow in the form of culture (culture), economy (economics), political ideals (political ideals) and political policies (political policies).

As for the making of handicrafts in Ubon Ratchathani Province, it is found that handicrafts have become wisdom, a matter that has been accumulated from the past and is a story of organizing relationships between people and their natural

surroundings, people and people and supernatural beings through traditional processes. way of making a living and all sorts of rituals to achieve balance between these relationships. The goal is to create peace in both communities and villages. There has been a search for guidelines and proposals for promoting the development of multicultural metal handicrafts for a long time.

Keywords: Development, Ubon Ratchathani Province, Soft Power

บทนำ

สำหรับประเทศไทย ซอฟต์พาวเวอร์ ได้ถูกนำมากำหนดเป็นนโยบายชาติในสมัยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชาโดยรัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของ Soft Power ว่าเป็นปัจจัยส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยไปสู่นานาชาติประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างบทบาทความเป็นผู้นำของไทยในเวทีโลกซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ จึงเป็นการสมควรกำกับการกำหนดนโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศไทยด้วย Soft Power เพื่อกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานในด้านการส่งเสริมวัฒนธรรม การขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาล และการวางแผนนโยบายการต่างประเทศ ให้มีความสอดคล้องกับการพัฒนาศักยภาพของประเทศไทยไปสู่นานาชาติประเทศ เชื่อมโยงและบูรณาการการดำเนินงานของส่วนราชการและภาคเอกชน รวมถึงติดตามและประเมินผลการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม การกำหนดให้มีคณะกรรมการนโยบายส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศไทยด้วย Soft Power โดยให้คณะกรรมการมีหน้าที่และอำนาจ ในประเด็นหลัก ได้แก่) กำกับนโยบาย กำหนดเป้าหมายและวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา Soft Power ของประเทศไทยเพื่อส่งเสริมการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยไปสู่นานาชาติประเทศ) สนับสนุนกลไกขับเคลื่อน ปัจจัยเอื้ออำนวยการพัฒนา Soft Power ของประเทศไทย รวมถึงการขับเคลื่อนร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ และภารกิจของหน่วยงานต่าง ๆ) ติดตามผลการปฏิบัติงานตามแผนยุทธศาสตร์การพัฒนา Soft Power ของประเทศไทย รวมถึงเร่งรัดและสนับสนุนการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง สำหรับหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัด เรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จากการใช้เวลาว่างจากการทำการเกษตร งานหัตถกรรมเป็นการดำรงรักษาเอกลักษณ์พหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียงในอีสานใต้ ซึ่งประกอบด้วยชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ ลาว ส่วย เขมร กูย เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2537:157) ที่สะท้อนวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะการทำเครื่องเงิน ทองเหลือง ตลอดจนโลหะอื่น หัตถกรรมเหล่านี้นับเป็นอัตลักษณ์ทางพหุวัฒนธรรมที่โดดเด่นของสังคมไทยที่ควรได้รับการส่งเสริม ซึ่งสอดคล้องกับคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่มอบหมายให้ส่งเสริมการสร้างพลังสร้างสรรค์ หรือ ซอฟต์พาวเวอร์ของประเทศไทยโดยมุ่งยกระดับและพัฒนาความสามารถด้านความคิดสร้างสรรค์ของคนไทยให้

สร้างมูลค่าและสร้างรายได้เพื่อการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ส่งเสริมให้เป็นภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศไทยไปสู่นานาชาติ

รวมทั้งเสริมสร้างบทบาทความเป็นผู้นำของไทยในเวทีโลกซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศ โดยรัฐบาลจะสนับสนุนกลไกขับเคลื่อน ปัจจัยเอื้ออำนวยการพัฒนาซอฟต์แวร์ รวมถึงการขับเคลื่อนร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติตลอดทั้งกำหนดนโยบายและทิศทางการการเงิน การคลัง การลงทุน รวมทั้งมาตรการและสิทธิประโยชน์ต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับหรือเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมซอฟต์แวร์ ด้วยเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์” โดยกำหนดพื้นที่ศึกษา อำเภอ ได้แก่ อำเภอพิบูลมังสาหาร และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ที่มีกลุ่มหลากหลายชาติพันธุ์เข้ามาตั้งถิ่นฐาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์” ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตในการวิจัยออกเป็น 3 ด้านโดยมีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยมี 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี 2) เพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี และ 3) เพื่อเสนอแนวทางส่งเสริมหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษากลุ่มหัตถกรรมโลหะในพื้นที่ 2 ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมี 2 อำเภอ ได้แก่ 1. กลุ่มหัตถกรรมโลหะบ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร และ 2. กลุ่มหัตถกรรมโลหะ บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอโขงเจียม

3. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเอกสาร (Documentary Study) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มหัตถกรรมโลหะในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบการสัมภาษณ์โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิระดับท้องถิ่น ปราชญ์ชุมชน นักวิชาการ กรรมการและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมโลหะ รวมทั้งหมด จำนวน 36 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพในสนาม (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร ทำการศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานจากการศึกษาข้อมูลขั้นทุติยภูมิ จากตำรา หนังสือ บทความ วารสาร เอกสาร งานวิทยานิพนธ์ งานวิจัย รวมทั้งสื่ออินเทอร์เน็ต เกี่ยวกับงานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรม

2. การศึกษาเชิงคุณภาพในภาคสนาม เพื่อศึกษางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี แนวทางการสร้างพลังสร้างสรรค์งานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี และแนวทางในการพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์

3. พื้นที่วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในส่วนของพื้นที่วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่วิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบการวิจัยตามลำดับดังนี้

3.1 พื้นที่วิจัย ประกอบด้วย 2 อำเภอในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีพื้นที่เป้าหมายตามลำดับดังนี้

อำเภอ	พื้นที่เป้าหมาย
1. อำเภอพิบูลมังสาหาร	กลุ่มหัตถกรรมโลหะบ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล
2. อำเภอเขื่องใน	กลุ่มหัตถกรรมโลหะ บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ กรรมการและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมโลหะ รวมทั้งหมด จำนวน 36 คน เกี่ยวกับงานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรม แนวทางการสร้างพลังสร้างสรรค์งานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรม และแนวทางในการพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษางานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยดำเนินการวิจัยและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guideline) และ 2) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับดังนี้

1.การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงเอกสาร (Documentary Study) เพื่อศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานจากการศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ จากตำรา หนังสือ บทความวารสาร เอกสาร งานวิทยานิพนธ์ งานวิจัย รวมทั้งสื่ออินเทอร์เน็ต เกี่ยวกับการการพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์

2.การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพดังนี้ 1) ผู้วิจัยขอหนังสือจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายในการลงเก็บข้อมูลและปฏิบัติการในพื้นที่ จำนวน 2 แห่ง ที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศึกษา เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลการสำรวจเชิงประจักษ์และการสัมภาษณ์ ตามประเด็นการสัมภาษณ์ โดยติดต่อประสานงานเพื่อยืนยันกำหนดการสัมภาษณ์ทุกครั้งและทำการบันทึกในเอกสารด้วยผู้ทำการศึกษาวิจัยเองทุกสถานที่ 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อให้สามารถมองเห็นถึงงานหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

6.การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การปฏิบัติการกระบวนการเชิงพื้นที่แบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้

7.สรุปกระบวนการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสารและเชิงคุณภาพจากกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ทรงคุณวุฒิระดับท้องถิ่น ประชาชน ชุมชน นักวิชาการ กรรมการและสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมโลหะในพื้นที่อำเภอพิบูลมังสาหาร และอำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี รวมทั้งหมด จำนวน 36 คน โดยใช้การสัมภาษณ์ในเชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นเครื่องมือในการศึกษาแล้วนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายผลการวิจัยวัตถุประสงค์การวิจัย

สรุปผลการวิจัย

สำหรับกลุ่มหัตถกรรมโลหะบ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล เป็นงานหัตถกรรมเป็นงานที่ผลิตขึ้นจากฝีมือของชาติพันธุ์โดยอาศัยภูมิปัญญา การฝึกหัดการเรียนรู้โดยมีการสืบทอดต่อกันมา อันเป็นการรักษาเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่สะท้อนวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติพันธุ์นั้น ๆ เมื่อกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์มาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นพหุวัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปแบบ ลวดลาย และสีสันทันที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเครื่องประดับชุบเงินชุบทอง กลุ่มหัตถกรรมโลหะบ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร สำหรับหัตถกรรมตีฆ้องบ้านทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี การทำฆ้องด้วยการตีมีที่สืบทอดกันมากกว่า 30 ปี เอกลักษณ์ของฆ้องบ้านทราย

มูลคือ มี 9 จุม ชุมชนบ้านเป็นทั้งแหล่งผลิตและจำหน่ายของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นงานหัตถกรรมในครัวเรือนที่สร้างรายได้เสริมหลังฤดูเกษตรกรรม ในส่วนของการทำห้องบ้านทรายมูลห้องเป็นเครื่องประกอบดนตรีชนิดหนึ่งที่ใช้ดี นอกจากนี้ห้องยังใช้ในลักษณะอื่นอีกหลายอย่าง เช่น ส่งสัญญาณในการรบ การบอกโมงยาม การทำบุญต่าง ๆ ในทางศาสนา การฟังเทศน์ เป็นต้น

เดิมห้องทำมาจากโลหะที่เรียกว่า ทัง นำมาหล่อในเบ้าหลอม เวลาตีจะมีเสียงกังวานมากแต่ชำรุดเร็ว นิยมผลิตกันที่ประเทศพม่า แต่สำหรับคนไทยเรียกห้องชนิดนี้ว่า ห้องพม่า ขนาดของห้องจะมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 20 - 50 นิ้ว ประวัติการทำห้องของชาวบ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี เดิมนั้นมีชาวบ้านไปทำงานที่อุบลราชธานี ได้พบว่ามีคนนำแผ่นทองเหลืองมาประดิษฐ์เป็นห้องตุ้ม (จุม) เดียว และมีความทนทานให้งานได้นานกว่าห้องพม่า นอกจากนั้นแล้วยังเป็นที่ต้องการของตลาดในประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2510 จึงได้รวมกลุ่มกันสั่งซื้อทองเหลืองจากกรุงเทพฯ มาตีเป็นห้อง สร้างเป็นธุรกิจหัตถกรรมการตีห้องขึ้นมา เป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้หลังฤดูกาลทำนา ห้องของบ้านทรายมูลสามารถส่งขายทั้งในและต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นลาว พม่า กัมพูชา สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และ รัสเซีย

ห้องบ้านทรายมูลจะมีขนาดตั้งแต่ 8 นิ้ว 60 80 หรือ 120 เซนติเมตร วัสดุที่ใช้ทำมีทั้งทำจากเหล็กและทองเหลือง แต่นิยมทำจากเหล็กมากกว่าเพราะต้นทุนการผลิตน้อยกว่า จะขายได้ดีในช่วงปีใหม่จนถึงช่วงวันสงกรานต์ ซึ่งชาวอีสานนิยมทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับก็จะนิยมซื้อกล่องไปถวายวัด มีการค้นพบข้อความในหนังสือโบราณที่นครเวียงจันทน์ บอกว่า การให้ทานห้อง 9 จุม (ตุ้ม) นมแก้วก่อน ให้เป็นเสนาสะนั้นได้อานิสงค์ยิ่งนัก ในปี พ.ศ. 2529 ชาวบ้านทรายมูลจึงได้ผลิตห้อง 9 จุมขึ้น ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดมากด้วยเช่นกัน นอกจากนั้นแล้ว ชาวบ้านยังได้เพิ่มสีสันทาสีและลวดลายลงบนห้องเพื่อให้เกิดความสวยงามมากขึ้น ขนาดของห้องมีหลายขนาดตามความต้องการของผู้ซื้อ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีจิตศรัทธาซื้อถวายวัดหรือสำนักสงฆ์ตามความเชื่อว่าการให้ทานห้อง 9 จุมจะได้านิสงค์สูง มีความอุดมสมบูรณ์ในภาคทรัพย์ มีน้ำเสียงสนาะเพราะพริ้ง มีเกียรติยศชื่อเสียง ปรากฏในแผ่นดินทั้งชาตินี้และชาติหน้า อุดมไปด้วยความสุข

ในส่วนของขั้นตอนการทำห้องบ้านทรายมูลพบว่ามีขั้นตอนการทำห้องตามลำดับดังนี้ 1) การเตรียมเหล็กแผ่นสำหรับทำหน้าห้อง จะใช้เหล็กแผ่น ขนาดความหนา 5 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 1 เมตร หรือตามขนาดของหน้าห้องที่ต้องการ ใช้วงเวียนวัดและตัดเป็นวงกลม 2) การเตรียมเหล็กเส้นสำหรับทำขอบ ขนาดความกว้างขึ้นขนาดของห้อง เช่น ถ้าจะทำห้องขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 60 เซนติเมตร จะใช้ขอบขนาด 7 เซนติเมตร 3) เชื่อมขอบห้องกับหน้าห้องเข้าด้วยกัน 4) เตรียมเหล็กเส้นเล็ก ๆ ขนาดความกว้างประมาณ 1 นิ้ว มาติดซ้อนที่ขอบอีกรอบ เหล็กเส้นนี้จะช่วยให้ห้องมีเสียง 5) เริ่มการตีขึ้นรูปจุมของห้องก่อน โดยใช้ค้อนตีส่วนกลางหน้าห้องให้นูนขึ้น ถ้าเป็นห้องขนาดใหญ่ตีบนพื้นดินที่ขุดหลุมไว้ แต่ถ้าเป็นห้องขนาดเล็กจะตีกับไม้หมอนที่เจาะร่องเป็นวงกลมไว้แล้ว หรือเรียกอีกอย่างว่า “เบ้า” กล่าวคือมีทั้งเบ้าดินและเบ้าไม้ หัวค้อนที่ใช้ตีจะมี 2 ลักษณะ ด้านหนึ่งจะใช้ตีให้นูน อีกด้านหนึ่งจะใช้ตีจิกให้เป็นร่อง 6) ตีจุมรอบ ๆ อีก 9 จุม ซึ่งจะมีขนาดเล็ก

กว่าจุ่มตรงกลาง 7) ตีจีกรอบ ๆ จุ่มทุกจุ่ม เพื่อให้เห็นจุ่มที่ชัดเจน 8) ตีเพื่อไล่เสียงหรือทำให้ห้องเกิดเสียง เป็นขั้นตอนสำคัญในการตีห้อง โดยใช้ก้อนตีไปบนห้อง ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่าจะเป็นรอยหัวค้อนเต็มไปหมด ระหว่างตีก็จะยกห้องขึ้นแขวนแล้วใช้กำปั้นทุบตรงจุ่มกลาง เพื่อทดสอบดูว่าเกิดเสียงหรือได้เสียงทุ้มกังวานตามที่ต้องการหรือยัง ห้องที่มีเสียงดีเมื่อตีแล้วจะดัง“โม่”ยาว ๆ เวลาตีส่วนใหญ่จะเข้าไปตีในป่าเพื่อลดมลภาวะทางเสียงที่จะรบกวนคนในชุมชน 9) ตกแต่งลวดลายของห้อง โดยใช้สีน้ำมัน และนิยมใช้สีดำ ทำให้ทั่วทั้งด้านนอกและด้านใน จากนั้นก็จะวาดลวดลายลงบนห้องให้สวยงาม นิยมทำลวดลายด้วยสีทอง เทคนิคให้การทำให้สีลื่นเขียนได้ง่ายคือ การใช้สีน้ำมันผสมกับแล็กเกอร์เล็กน้อย 10) เจาะรูเพื่อร้อยเชือกสำหรับแขวน โดยจะเจาะตรงกลางขอบ และใช้เชือกจะมัดปมเดียว และไม่ให้ส่วนใดส่วนหนึ่งไปติดกับห้อง ไม่อย่างนั้นแล้วห้องจะไม่เกิดเสียงทุ้ม 11) ถ้าต้องการให้ห้องมันวาว สวยงาม จะขัดด้วยไขปลาวาฬ 12) การทำไม้ตีห้อง วัสดุที่ใช้คือไม้สำหรับทำด้าม ยาง (นิยมใช้ยางในรถจักรยานยนต์) กระสอบป่าน (ปอ) ผ้าสีเหลือง และเชือกไนลอน ขั้นตอนการทำจะนำยางรถ หรือกระสอบป่านมาตัดเป็นเส้นยาว ๆ ความกว้างให้เหมาะสมกับห้องแต่ละขนาด กล่าวคือ ห้องเล็ก ใช้ไม้ตีเล็ก ห้องใหญ่ใช้ไม้ตีใหญ่ นำมาพันกับด้ามให้แน่น หลาย ๆ รอบ จนได้ขนาดที่ต้องการ นำผ้าสีเหลืองมาพันรอบสุดท้าย จากนั้นนำเชือกไนลอนมาพันกลับไปกลับมาให้หัวห้องแน่นหนา เมื่อตีจะได้ไม่หลุด

ส่วนกลุ่มหัตถกรรมโลหะบ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน หากกล่าวถึงกลุ่มหัตถกรรมโลหะ บ้านโนนใหญ่ ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน โดยมีประวัติความเป็นมาในสมัยเริ่มแรกนางสุธีรา สังกะเพศ ได้รวมสมาชิกเพื่อจัดตั้งกลุ่ม ชุบเงิน ชุบทองขึ้นเพราะคนในชุมชนส่วนมากมีฝีมือในด้านการทำเครื่องประดับอยู่แล้ว โดยได้จัดตั้งขึ้นภายในโครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านยางน้อย ตำบลก่อเอ้ อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีเอกลักษณ์/จุดเด่นผลิตภัณฑ์ จุดเด่นคือกลุ่มสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามความต้องการของลูกค้าและความต้องการของตลาดโดยสินค้าจะไม่มีรูปแบบเดิม ๆ และคุณภาพของสินค้าก็อยู่ในระดับมาตรฐาน ซึ่งมีวัตถุดิบและส่วนประกอบ 1) ทองคำ 100 % ชนิดผง 2) เคมีไมครอน และ 3) ตัวเรือนทำด้วยทองเหลือง โดยคุณภาพสินค้าแต่ละประเภทมีขั้นตอนการผลิตดังนี้ 1) ออกแบบชิ้นงานพร้อมขึ้นแบบด้วยเงินแท้ 2) นำไปฉีดยาพิมพ์ อย่างเป็นแม่พิมพ์ แล้วฉีดด้วยหรือหล่อด้วยทองเหลืองตามแบบ 3) นำมาขัดให้เงาและล้างให้สะอาด 4) ร้อยสิ่งของที่ชุบด้วยลวดทองแดง 5) นำไปชุบทองด้วยกระแสไฟฟ้า 6) ไม้ค้อน 6)อบแห้ง นำชิ้นงานมาบรรจุในหีบห่อตรวจสอบความเรียบร้อยของผลิตภัณฑ์ ดิตราการ่อการจำหน่าย

ในส่วนขอเทคนิค/เคล็ดลับในการผลิตมีเทคนิคตามลำดับดังนี้ 1) น้ำยาที่ใช้ต้องเป็นน้ำยาที่มีคุณภาพ 2) รูปแบบผลิตภัณฑ์ต้องมีแบบใหม่ ๆ เสมอ และ 3) สามารถทำได้ตามความต้องการของลูกค้า จะเห็นว่า งานหัตถกรรมนั้นเป็นภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีตและเป็นเรื่องราวของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านทางกระบวนการทางจารีตประเพณี วิธีการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในที่ชุมชน หมู่บ้าน

และส่วนที่เป็นปัจเจกชนหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นผลงานที่ชาวบ้านในท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยฝีมือของตนเอง เพื่อประโยชน์ใช้สอยตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมหรือความเชื่อที่สืบทอดกันมา มีทั้งรูปแบบเรียบง่ายและรูปแบบประณีตผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีคุณค่าประโยชน์ใช้สอย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นจัดเป็นเวทีแสดงเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นชุมชนนั้น

การทำหัตถกรรมโลหะการปรับตัวในการใช้ชีวิต โดยบ้านโนนใหญ่ หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 4 ตำบลก่อเอ้ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดอุดรธานี ชาวบ้านดั้งเดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโนนเก่า (ทิศตะวันตกของบ้านโนนใหญ่) ระยะห่างประมาณ 1 กิโลเมตรจากบ้านโนนใหญ่ ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้เป็นพื้นที่ทำนา ในช่วงนั้นบ้านโนนเก่าได้เกิดหิวอดโรค (ผีทำ) มีคนล้มป่วยและตายจำนวนมาก ทำให้ประชาชนเสียชีวิตที่พึ่งพากันอพยพหนีไปอยู่ที่อื่น โดยส่วนใหญ่ได้อพยพหนีมาอาศัยร่วมโพธิ์สมภารของอาจารย์วัดป่ากรรมฐานอยู่ที่วัดศรีชุมพลบ้านโนนใหญ่ อยู่ที่โนน (พื้นที่สูง ห่างจากบ้านโนนเก่า) โดยชาวบ้านจากบ้านโนนเก่าจึงขอความช่วยเหลือ ชาวบ้านโนนเก่าจึงขอความเมตตาบารมีจากพระสงฆ์ในการสวดเบิกบ้านป่าสิ่งชั่วร้าย (ข้าชะ) ชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีเป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชาวบ้าน เป็นการปัดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในหมู่บ้าน

หลังจากนั้นการระบาดของโรคหิวอดโรคลดลงและหายไปที่สุด จึงมีชาวบ้านนับถือพระสงฆ์รูปนี้จำนวนมาก โดยชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่อยากจะย้ายกลับไปที่บ้านโนนเก่า ประกอบกับพื้นที่ใหม่เป็นพื้นที่สูง จึงได้ก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ชื่อ “บ้านโนน” และต่อมาเพิ่มชื่อเป็น “บ้านโนนใหญ่” ต่อมาปี พ.ศ. 2374 ได้มีช่างฝีมือ (ช่างทอง) ชาวจีนชื่อ “เจ็กนาค” เป็นคนสูบฝิ่นติดยาเสพติดแต่ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใคร ได้เข้ามาอาศัยอยู่กับคนบ้านโนนและแสดงตัวเป็นช่างทองทำสร้อยคอและเครื่องประดับต่าง ๆ และต่อมาได้แต่งงานกับสาวชาวบ้านโนน การเป็นช่างทองและการมีรายได้จากการขายเครื่องประดับเครื่องเงินเครื่องทอง ทำให้ครอบครัวของเจ็กนาคมีฐานะร่ำรวย และได้มีชาวบ้านมาขอฝึกหัดเรียนการทำเครื่องประดับจนเกิดมีช่างทองขึ้นหลายคน ทำให้หมู่บ้านมีชื่อเสียงต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2390 มีพ่อค้าชาตินิคมบุรี (ต้องสุ) จากเมืองมะละแหม่งในประเทศพม่า มาค้าขาย ร่ำรวย ชาวบ้านโนนใหญ่จึงยินยอมให้บุตรหลานแต่งงานกับพ่อค้าที่มีฐานะร่ำรวยเช่นเดียวกับที่เคยยินยอมให้แต่งงานกับชาวจีน

ในส่วนการปรับตัววัฒนธรรมทางศิลปวัฒนธรรม ช้องกลายเป็นเครื่องดนตรีของพม่าที่ชาวกุลานำมาค้าขายในพื้นที่อีสานพร้อมกับสินค้าอื่น และเป็นที่กล่าวขานว่า “กุลาย้อง” โดยมีพ่อค้าชาวกุลาส่วนหนึ่งได้มาแต่งงานกับชาตินิคมบุรีที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโนนใหญ่ ชาวกุลาที่เข้ามาอยู่อาศัยในบ้านโนนใหญ่ เป็นผู้รักษาศิล 5 อย่างเคร่งครัดยิ่งกว่าคนชาติพันธุ์ลาวที่มีอยู่เดิม โดยชาวกุลา (ต้องสุ) นี้ยินยอมที่จะใช้นามสกุลของฝ่ายหญิงเพื่อสิทธิทางกฎหมายและเป็นการสืบทอดลูกหลานในรุ่นต่อมาโดยต่อมาชาวกุลาได้ร่วมกันสร้างวัดที่มีศาลาโรงธรรมศิลปะกุลาย้องที่ทำด้วยไม้ (ปัจจุบันมีรูปแบบจำลองไม้อยู่บนยอดของศาลาโรงธรรมคอนกรีต) พร้อมทั้งมีการสืบทอด

ศิลปวัฒนธรรมจนปัจจุบันได้มีการจดลิขสิทธิ์เป็น “มองเชิงบ้านโนนใหญ่” การหลอมรวมวัฒนธรรมชาติพันธุ์กูลาและชาติพันธุ์ลาว เกิดขึ้นในลักษณะการแสดงศิลปวัฒนธรรมโดยมีขบวน “มองเชิง” นำหน้า และต่อด้วยขบวนกลองยาวอีสาน สำหรับพิธีกรรมทางศาสนาในพิธีอุปสมบท โดยปัจจุบันยังคงใช้ชุดบุเรงนอง (นักรบพม่า) นั่งเสลี่ยง ในการตกแต่งนาคนาค

ส่วนแนวทางในการพัฒนาการของการทำห้องของบ้านทรายมูลและบ้านคอนสาย เริ่มจากการซึมซับวัฒนธรรมของชาติพันธุ์กูลาที่ทำห้องจากโลหะสำริด แล้วพัฒนาโดยใช้วัตถุดิบอื่น ได้แก่ ทองเหลืองและเหล็ก โดยพ่อค้าและผู้ผลิตในพม่าเองยังได้ศึกษากระบวนการผลิตห้องจากไทยไปปรับใช้ในการนำวัสดุอื่นมาทำห้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุดิบที่เป็นเหล็ก เห็นได้ว่าบ้านทรายมูลและบ้านคอนสายมีศักยภาพในผสมผสานวัฒนธรรมกลามาพัฒนาการผลิตห้องให้เป็นไปตามความต้องการของตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัสดุการผลิตจากเหล็กซึ่งช่วยให้กลุ่มที่ไม่มีกำลังซื้อห้องสำริดและห้องทองเหลืองซึ่งมีราคาแพงสามารถซื้อห้องที่ทำจากเหล็กนำไปใช้ได้ สำหรับแนวทางในการพัฒนาการของการทำห้องของบ้านทรายมูลและบ้านคอนสายมีแนวทางในการพัฒนาตามลำดับดังนี้

1.การผลิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของชุมชนและความต้องการของตลาด การทำห้องเป็นงานที่หนัก มีคนจำนวนน้อยที่สมัครใจที่จะทำงานหนักและสู้ได้ มีหลายคนถอนตัวจากการทำอาชีพนี้ โดยช่างทำห้องแยกได้ 4 ลักษณะงาน ได้แก่ ช่างเชื่อม ช่างตีขึ้นรูป ช่างสีและลวดลาย (หากการลงสีไม่ซับซ้อน สมาชิกในครอบครัวก็จะมาช่วยกัน) และ ช่างขัดเงา โดยการผลิตห้องแต่ละขั้นตอนจะต้องดูจังหวะเวลาที่ไม่มีความเร่งรีบและส่งผลกระทบต่อพิธีการทางศาสนาและกิจกรรมตามประเพณีของวัดและชุมชน หากเวลาตรงกันก็ต้องหยุดทำงานเป็นการชั่วคราว นายทองจันทร์ สีชนะ นายอนุชา ทองทวี และ นายสุรชาติ วิทยา ได้ร่วมกันอธิบายถึงอุปกรณ์และขั้นตอนของการผลิตห้องในปัจจุบัน ดังนี้

2.อุปกรณ์การผลิต อุปกรณ์การทำห้อง ประกอบด้วย 1) หินเจีย 2) สิว 3) วงเวียน (เล็ก/ใหญ่) 4) ทังตีเหล็ก 5) ลูกสกัด 6) ตลับเมตร 7) แผ่นโลหะ (ทองเหลือง/เหล็ก) 8) สากลงจุม 9) ค้อนตีตบ 10) ค้อนเอาเสียง 11) ค้อนไล่เสียง (ไห้เสียง) 12) ค้อนตีขึ้นรูป 13) ค้อนตีลงจุม สำหรับแหล่งวัตถุดิบแผ่นโลหะ ปัจจุบัน แผ่นทองเหลืองสั่งซื้อจากกรุงเทพมหานคร ส่วนแผ่นเหล็กสั่งซื้อจากร้านค้าส่งในจังหวัดอุบลราชธานีขั้นตอนการผลิต ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้ หาแผ่นโลหะ (ทองเหลืองหรือเหล็ก) ตามขนาดความหนาที่ต้องการแต่อย่างน้อยที่สุดต้องหนาตั้งแต่ 1) มิลลิเมตร ขึ้นนำไป 2) ใช้ตลับเมตรวัดหาจุดกึ่งกลางของแผ่นโลหะ 3) ใช้เหล็กสกัดตัดแผ่นโลหะเป็นวงกลม 4) ใช้เครื่องมือเชื่อมแผ่นโลหะให้เป็นวงกลม (กรณีที่แผ่นโลหะมีรูปทรงสี่เหลี่ยม) 5) วัดหาจุดกึ่งกลางของแผ่นโลหะ โดยใช้วงเวียนเหล็กและตลับเมตร ใช้ค้อนทำจุดศูนย์กลาง ด้วยการตอกวงเวียนส่วนที่แหลมไม่ให้ทะลุ พอที่จะสังเกตเห็นได้ง่าย 6) ใช้วงเวียนวัดความยาวจากจุดศูนย์กลางออกมาตามขนาดของ “จุม” (ส่วนนูนที่อยู่ศูนย์กลางห้อง) จากนั้นส่วนที่สองจะเป็นส่วนเรียบเรียกว่า “หน้าตาต” และส่วนที่สามสุดท้ายรอบนอกเรียกว่า “ขอบห้อง” 7) “ทอบ” ขอบแผ่นโลหะโดยการตีด้วยฆ้องรอบ ๆ เพื่อไม่ให้แผ่นโลหะแตก 8) นำแผ่นโลหะมาเผาไฟเพื่อให้อ่อนตัวและตีขึ้นรูปง่าย 9) ขยายแผ่น

โลหะด้วยการ “ตีดาบ” โดยตีจากกลางในสุดของแผ่นโลหะ การตีต้องหมุนแผ่นโลหะโดยรอบให้เป็นวงกลม จนทั่วทั้งแผ่น 10) นำแผ่นโลหะไปเผาไฟทั้งแผ่นจนกว่าจะสุก แล้วนำออกมาจากไฟ พักไว้ให้เย็นหรือหากต้องการประหยัดเวลา อาจจะนำน้ำมาราดให้เย็น ระหว่างนั้นให้ทำหลุมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 4 เซนติเมตร ลึก 4 นิ้ว บนพื้นดินที่จะตีลง “จุม” 11) นำแผ่นโลหะที่พับไว้มาวางให้จุดศูนย์กลางตรงกับหลุมที่เตรียมไว้ ใช้ค้อนลงจุมตีแผ่นโลหะจากจุดในสุดวนไปโดยรอบจนถึงเส้นขอบที่เขียนไว้แล้วตีซ้ำรอยเดิมวนไปโดยค้อนสังเกตุว่าแผ่นโลหะบางลงมากขนาดใด 12) นำแผ่นโลหะไปเผาเพื่อให้อ่อนแล้วมาพับไว้ (13) ใช้ค้อนตีดาบตีแผ่นโลหะส่วนที่สองให้ทั่วบริเวณที่เขียนวงกลม 14) ใช้เหล็กสกัดและค้อนสกัดตีลงบนเส้นนอกให้รอบเส้นและมีความลึกเท่ากัน 15) นำข้อไปตั้งพินกับเสาที่มีพื้นราบเรียบสามารถตั้งข้อได้ นำทั้งวางรองด้านล่างใช้เหล็กสกัดตีขอบเส้นที่ทำไว้แล้ว พร้อมทั้งแต่งขอบทั้งข้อเข้ามาไม่ให้แผ่นโลหะทับหรือขดเข้าหากันจนรอบเส้น (16) แต่งข้อข้อส่วนทั้งข้อพับเข้าหากันให้เรียบจนรอบข้อ 17) ใช้สว่านแต่งเส้นขอบส่วนที่เป็นข้อพับให้เรียบร้อยพร้อมกับการแต่งข้อให้เรียบอีกครั้งหนึ่ง 18) ใช้ฆ้อนตีดาบตีแผ่นโลหะส่วนที่ยังไม่ได้ตี เพื่อให้แผ่นโลหะขยายออกอีกให้รอบให้เสมอกัน 19) แต่งข้อให้ได้รูปทรงที่สวยงามด้วยค้อนแต่ง 20) เจาะรูที่ข้อข้อสองรูให้มีขนาดเหมาะสมตามขนาดเชือกที่จะแขวน 21) ใช้ฆ้อนไล่เสียง (ไล่เสียง) และแต่งเสียงให้ต่อเนื่องกันเสียงที่ดีจะมีลักษณะเสียงที่ไม่ขาดตอน และดังกังวานต่อเนื่องไปจนสิ้นเสียง 22) ใช้ค้อน (ที่ห่อผ้าแน่น) ทดลองตีแล้วฟังเสียงดูว่ามีความต่อเนื่องดีหรือไม่ หากไม่ดี ให้ใช้ค้อนไล่เสียง แต่งจุมด้านในและด้านนอกแล้วตีใหม่ ถ้าดีแล้วไม่ต้องแต่งเสียงเพิ่ม

3.พัฒนาการของวิธีการผลิต ปัจจุบันได้เพิ่มเครื่องมือที่มีความทันสมัย เช่น การใช้เครื่องเชื่อมเพื่อให้ได้แผ่นโลหะที่มีขนาดใหญ่กว่าเดิมยิ่งขึ้น โดยผลผลิตข้อปัจจุบันมีตั้งแต่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 8 นิ้ว (20.32 เซนติเมตร) ไปจนถึงเส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 6.50 เมตร โดยขนาดที่ได้รับความนิยมจากลูกค้ามากในการนำไปทำบุญที่วัดคือขนาด 60 เซนติเมตร นอกจากนี้ นายทองจันทร์สีชนะยังได้เป็นผู้ริเริ่มในการใช้สัญลักษณ์ธงชาติอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ให้ปรากฏในข้อข้อรอบนอก สัญลักษณ์ดังกล่าวได้เป็นที่แพร่หลายในการประกอบพิธีสำคัญระหว่างประเทศไทยรวมถึงประเทศเพื่อนบ้านในกลุ่มอาเซียนด้วยกัน

4.คุณภาพของโลหะที่ผลิตข้อ การผลิตข้อจากอดีตถึงปัจจุบัน นายลำเอียง แก่นคุณ ได้เล่าจากประสบการณ์การขายข้อและการผลิตข้อว่า คุณภาพข้อที่มีเสียงดังกังวานและเพราะที่สุดคือข้อที่ทำจากโลหะสำริดซึ่งถือว่าเป็นเกรดที่ดีที่สุด (เกรด A) ซึ่งปัจจุบันแม้แต่ในพม่าก็ไม่มีโลหะสำริดในการทำข้อ คุณภาพรองลงมาคือข้อที่ทำจากทองเหลืองซึ่งมีเสียงกังวานในระดับรองลงมา (เกรด B) และระดับคุณภาพเสียงดังกังวานต่ำกว่าโลหะสำริดและทองเหลืองคือเหล็ก (เกรด C) อย่างไรก็ตาม นายอนุชา ทองทวี ให้ความเห็นว่า ปัจจุบันการจำหน่ายข้อที่ใช้โลหะเหล็กผลิตจะเป็นที่ต้องการของตลาดถึงร้อยละ 70-80 ขณะที่ข้อที่ทำจากทองเหลืองเป็นที่ต้องการของตลาดเพียงร้อยละ 20-30 ทั้งนี้เพราะปัจจัยเรื่องราคาทองเหลืองมีต้นทุนสูงกว่าแผ่นเหล็ก

5.ข้อจำกัดของการส่งเสริมจากภาครัฐ เป็นการมีส่วนร่วมหรือให้การสนับสนุนของภาครัฐ ในการพัฒนาหัตถกรรมโลหะควรกระจายให้ครอบคลุมทั่วถึงประชาชนทุกส่วนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ตนเองมีความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่สามารถสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอด ทั้งเป็นการสร้างโอกาสให้กับลูกหลานในหมู่บ้านได้มีงานทำ โดยตนเองได้ถ่ายทอดฝึกให้ลูกหลานมา 3 รุ่นแล้ว

ในส่วนการนำเสนอผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้เป็นที่แพร่หลาย งานแสดงผลผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งในระดับ อำเภอ จังหวัด ระดับภาค โดยในปัจจุบันบ้านคอนสายได้ผ่านการคัดเลือกจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ให้เป็นหมู่บ้านหนึ่ง ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ดีเด่น (OTOP Village Champion:OVC) การแสดงสินค้าในระดับอำเภอ จังหวัด และระดับชาติ ทางกลุ่มได้มีโอกาสนำเสนอปีละประมาณ 6 ครั้ง นอกจากนี้ในบางโอกาสได้มี วัดไทยในต่างประเทศ โดยเฉพาะที่ประเทศญี่ปุ่นได้มีเจ้าอาวาสวัดที่เป็นพระไทย ได้ขอความร่วมมือ ให้ช่างจากบ้านทรายมูลและบ้านคอนสายไปผลิตชิ้นงานขนาดใหญ่ที่ประเทศญี่ปุ่น โดยใช้วัสดุที่ประเทศ ญี่ปุ่น กรณีตัวอย่างดังกล่าว เป็นตัวอย่างที่รัฐควรส่งเสริมให้ทุกประเทศที่มีวัดไทย ได้สร้างห้องขึ้น เพื่อเป็นอัตลักษณ์ของวัดไทยและเป็นซอฟต์แวร์ในอีกทางหนึ่ง

สำหรับการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในปัจจุบันพบว่า ผลผลิตท้องถิ่นปัจจุบันมีตั้งแต่ขนาด เส้นผ่าศูนย์กลาง 8 นิ้ว (20.32 เซนติเมตร) ไปจนถึงเส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 6.50 เมตร โดยขนาดที่ ได้รับความนิยมจากลูกค้ามากในการนำไปทำบุญที่วัดคือขนาด 60 เซนติเมตร รูปแบบการจำหน่าย ปัจจุบัน ราคาจำหน่ายปลีกห้องบ้านทรายมูลและบ้านคอนสายมีตั้งแต่ราคา 200 บาท ไปจนถึงกว่า 2 ล้านบาท โดยมีรูปแบบการจำหน่าย ดังนี้ การจำหน่ายโดยตรง บ้านทรายมูลและบ้านคอนสาย มีร้าน จำหน่ายสินค้าหัตถกรรม 6 แห่ง เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้าน มีเส้นทางเชื่อมโยงกับศาสนสถานและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ วัดดอนธาตุ เป็นวัดดั้งเดิมของพระเกจิอาจารย์ (หลวงปู่เสาร์) ซึ่งมีศาสนิกชนเดินทางเข้าไปสักการะรูปเหมือนที่วัด นอกจากนี้บ้านทรายมูลและบ้านคอนสายยังมีเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งของจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ แม่น้ำสองสี อำเภอโขงเจียม อุทยานแห่งชาติผาแต้ม ผาชนะได เขื่อนปากมูล เป็นต้น (คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2551:123)

นอกจากนี้ยังมีนักท่องเที่ยวหลายประเทศ นักแสดง นักดนตรี ยูทูบเบอร์ ให้ความสนใจมา แวะซื้อและถ่ายทำรายการหัตถกรรมโลหะที่บ้านทรายมูลและบ้านคอนสาย นอกจากนี้ ลูกค้าส่วนหนึ่งต้องการซื้อห้องโดยตรงด้วยตนเอง ด้วยเหตุผลสำคัญคือ สามารถเลือกชนิดของโลหะที่ทำ ความหนาของห้อง การต่อรองราคา รวมถึงการให้ช่างปรับเสียง (เครื่องเสียง) ได้ตามความต้องการ ข้อจำกัดของการจำหน่ายให้ชาวต่างชาติคือ ยังไม่มีร้านค้าใดทั้งในบ้านทรายมูลและบ้านคอนสายทำแผ่นพับ แนะนำสินค้าเป็นภาษาสากลอื่น (เช่น ภาษาอังกฤษ จีน) เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ ซึ่งหน่วยงาน ภาครัฐที่ส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายควรให้การสนับสนุนส่งเสริมในการแปลเป็นภาษาสากลให้เป็น ที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาทั้งเอกสารและการสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีสู่ความเป็นซอฟต์แวร์พบว่า ภูมิปัญญาในการพัฒนาหัตถกรรมโลหะพหุวัฒนธรรมในจังหวัดอุบลราชธานีเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีตและเป็นเรื่องราวของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านทางกระบวนการทางจารีตประเพณี วิธีการทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ (คายส์ เอฟ, ชาร์ลส์, 2556:9) เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสงบสุขทั้งในที่ที่เป็นชุมชน หมู่บ้าน และส่วนที่เป็นปัจเจกชนหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นผลงานที่ชาวบ้านในท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยฝีมือของตนเอง เพื่อประโยชน์ใช้สอยตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2543:1) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมหรือความเชื่อที่สืบทอดกันมา มีทั้งรูปแบบเรียบง่ายและรูปแบบประณีตผลิตภัณฑ์เหล่านี้มีคุณค่าประโยชน์ใช้สอย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่นจัดเป็นเวทีแสดง เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นชุมชนนั้น นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า หัตถกรรมพื้นบ้านหรือหัตถกรรมท้องถิ่นเป็นงานช่างฝีมือที่เป็นไปตามรูปแบบประเพณีที่มีอยู่ ในแต่ละท้องถิ่น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2535:56) การประดิษฐ์สร้างสรรค์เป็นไปตามเทคนิคและรูปแบบที่ถ่ายทอดภายในครอบครัวโดยตรงจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย หรือถ่ายทอดโดยผู้รู้เป็นเวลานานจนฝีมือใช้การได้ เทคนิคการประดิษฐ์และรูปแบบสิ่งประดิษฐ์อาจถ่ายทอดจากถิ่นหนึ่งไปยังถิ่นหนึ่ง ผลงานหรือสิ่งประดิษฐ์จะต้องเป็นวัสดุสิ่งของที่ทำขึ้นเพื่อคนทั่วไปใช้ ไม่ใช่สิ่งประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อใช้หรือถ่ายทอดในหมู่คนชั้นสูงเท่านั้น งานหัตถกรรมพื้นบ้านหรือหัตถกรรมท้องถิ่นต้องเป็นผลงานที่บุคคลหนึ่งออกแบบแล้วประดิษฐ์ขึ้นมาจนเป็นผลงานสำเร็จตั้งแต่ต้นด้วยตนเอง

องค์ความรู้ใหม่

จังหวัดอุบลราชธานีมีความเจริญรุ่งเรืองเรื่องด้านวัฒนธรรมมาเป็นเวลานาน โดยได้มีการวิวัฒนาการผสมผสานกันระหว่างหลายกระแสวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมไทย ลาว เขมร ที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 21) นอกจากนี้พื้นที่อีสานใต้ยังคงเคยเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของชนหลายเชื้อชาติ ได้แก่ ไทยกวย ไทยเขมร ไทยลาว และไทยโคราช อย่างไรก็ตาม ชุมชนหลากหลายเชื้อชาติเหล่านี้ได้รวมหล่อหลอมจิตใจกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน งานฝีมือช่างดั้งเดิมในด้านหัตถกรรมโลหะปรากฏในหลายพื้นที่ของจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ เครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอเมืองอุบลราชธานี โดยระยะทางห่างจากตัวเมืองประมาณ 23 กิโลเมตร ผลิตภัณฑ์เครื่องทองเหลืองบ้านปะอาว เป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากทองเหลือง โดยใช้วัสดุผสมระหว่างทองแดงและสังกะสีในสัดส่วนทองแดงและสังกะสี 70 : 30 เครื่องใช้ที่ผลิต ได้แก่ ชิก ลูกกระพรวน เขียนหมาก ตะบันหมาก ผอบ และเต้าปูน

หัตถกรรมโลหะอีกประเภทหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ช้องบ้านทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร เป็นงานหัตถกรรมโลหะทองเหลืองหรือเหล็ก ช้องเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้สำหรับทำให้เกิดเสียงโดยการตี มีลักษณะกลม ซึ่งมีขอบช้อง (ฉัตร) เพื่อช่วยให้ช้องมีความแข็งแรง ไม่บิดงอ โดยมีการเจาะรูที่ขอบช้องไว้สำหรับร้อยเชือกเพื่อใช้แขวน จุดตรงกลางของตัวช้อง จะมีปุ่มใหญ่ (จุมช้อง) ไว้สำหรับตีด้วยค้อนตีช้องซึ่งมีขนาดเท่ากับจุมช้อง เอกลักษณ์ของช้องบ้านทรายมูล คือ มีจุมประดับล้อมรอบจุมใหญ่อีก 8 จุม รวมทั้งหมดจะมีจุมบนช้อง 9 จุม อันเป็นลักษณะเฉพาะของช้องบ้านทรายมูล ทั้งนี้เพื่อความเป็นมงคล จากความเป็นมาสันนิษฐานว่าไทยรับวัฒนธรรมช้องมาจากพม่า ซึ่งพ่อค้าเร่จากพม่าในอดีตเคยนำมาขายดังคำกล่าวที่ว่า “กุลาขายช้อง” และต่อมาได้มีการเรียนรู้วิธีการตีช้องและผลิตช้องจำนวนมากที่บ้านทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การพัฒนาคุณภาพและรูปแบบของสินค้าและบริการรวมถึงการออกแบบผลิตภัณฑ์การแปรรูปการบรรจุหีบห่อ เช่นการทอผ้า การหัตถกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ เป็นงานฝีมือที่มีคุณค่าถึงแม้ว่าจะอาศัยความพยายามมาก ใช้เวลา แต่ได้ค่าตอบแทนต่ำ ไม่ต่างจากค่าแรงขั้นต่ำ แต่งานเหล่านี้เป็นอาชีพเสริมเมื่อว่างจากการทำไร่ ทำนา

1.2 การสร้างระบบตลาดที่มีความยั่งยืนของชุมชนกับผลผลิตมีข้อจำกัดในด้านการตลาดค่อนข้างมากสินค้าแต่ละชนิดมีความต้องการรูปแบบทางการตลาดแตกต่างกัน แต่ต้องมีการออกแบบควบคุมคุณภาพตามที่ตลาดภายในและภายนอกต้องการ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

2.1.ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสร้างมาตรฐานด้านคุณภาพของหัตถกรรมทองเหลืองเพื่อใช้เป็นแนวทางในการผลิตหัตถกรรมทองเหลืองให้มีคุณภาพซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนตลอดจนคนภาคอีสาน

2.2.ควรมีการศึกษาวิจัยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตหัตถกรรมทองเหลืองในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น สปป.ลาว เขมร เวียดนาม เพิ่มเติมสำหรับเป็นฐานข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าด้านการประกอบการต่อไป

2.3.ควรมีการศึกษาเรื่องการตลาดเพิ่มเติมเพื่อความช่วยเหลือเศรษฐกิจชุมชนที่ประกอบหัตถกรรมทองเหลืองให้มีการสร้างรายได้ในชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.(2561). มรดกภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพมหานคร:

(ม.ป.ท.).

จารุวรรณ ธรรมวัตร.(2543). ภูมิปัญญาอีสาน. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : โครงการตำราคณะ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.

คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (2551). รำลึกวีโรดม ศรีสุโร.

อุบลราชธานี: คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี .

ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2563). ร่องรอยของอารยธรรมเขมรในจังหวัดอุบลราชธานี,

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

คายส์ เอฟ, ชาร์ลส์.(2556) อีสานนิยม: ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศ. กรุงเทพมหานคร:

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ประทีป ช่วยเกิด. (2563). ล้านนา-ล้านช้าง มรดกทางวัฒนธรรมคนลุ่มน้ำโขง,

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 26 มีนาคม 2565

แพร ศิริศักดิ์ ดำเกิง. (2549). แนวคิดพหุวัฒนธรรม, พ.ศ. 2549, งานประชุมทางวิชาการระดับชาติ

สาขาสังคมวิทยาครั้งที่ 3.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2535). ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน (มรดกพื้นบ้าน: ด้วยฝีมือภูมิปัญญาชาวบ้าน),

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

อมรา พงศาพิชญ์. (2539). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนว

มานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2544). ภูมิปัญญาอีสาน. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.